

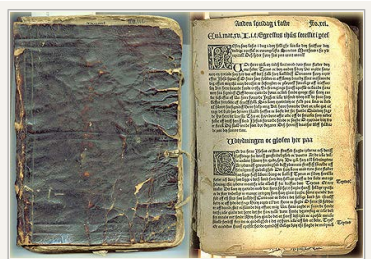

Den danske skriftnorms grundlægger

Af Arild Hald Kierkegaard 6. maj 2010 • I kategorien religion, Stavning

Forfatteren, oversætteren og bogtrykkeren Christiern Pedersen reddede Saxos middelalderlige storværk fra undergang, talte for modersmalets ret inden for kirke og skole og satte med sin lange række af skrifter et afgørende præg på det danske sprogs udvikling.

Jærtegnspostillen. Christiern Pedersens prædikensamling "Epistler og Evangelier som læses alle søndage om Aared", udgivet i Paris 1515. Her lægges grundlaget for den danske skriftnorm.

Christiern Pedersen (ca. 1480–1554) blev født i Helsingør i et borgerligt miljø. Som attenårig fik han en baccalaureat ved universitetet i Greifswald, og i 1505 træffer vi ham i det gamle lærdomssæde Lund som kannik ved domkirken. Derefter studerede han ved universitetet i Paris, sådan som fornemme og fremmelige danske – Absalon og Anders Sunesen ikke mindst – havde gjort det middelalderen igennem for ham. Han tog sin eksamen og blev magister i "de frie kunster" (artes liberales). Det var ligeledes under dette ophold, at han udgav sine første skrifter, heriblandt Saxos latinske danmarkskronike (1514) og prædikensamlingen Jærtegnspostil (1515).

Bibeloversættelser og folkebøger

Hjemvendt fra Paris lærte han Christian II at kende og knyttede sin skæbne tæt til kongen, hvis personlighed og visioner om et Danmark for borgere og bønder har betaget ham. I årene 1526–31 opholdt han sig ved eksilhoffet i Lier ved Antwerpen, hvor han tilsluttede sig Reformationen og udsendte en række af Luthers skrifter i dansk bearbejdning. I 1529 kom Det Nye Testamente "udsat på ret danske", dvs. holdt i et jævnt og mundret sprog, så værket kunne erstatte den sprogligt uheldige oversættelse, der nogle år forinden var udgæet fra kongens kreds. Få år efter fulgte Davids Salmer.

Efter Christian II's tilfangetagelse og fængsling på Sønderborg Slot nedsatte Christiern Pedersen sig som bogtrykker i Malmø. I de kommende år udgik nu en række protestantiske og populære skrifter fra hans trykkeri, bl.a. en lægebog, en revideret version af Claus Mortensen Tøndebinders salmebog, en ny udgave af Den Danske Rimkronike, samt folkebøgerne Kejser Karl Magnus' Kronike og Holger Danskes Kronike – de tre sidstnævnte skrifter alle i 1534!

Efter Grevens Fejde (1534–36), hvor han på ny havde givet sin støtte til Christian II åbent til kende, solgte han trykkeriet. Hans betydning for Christian III's Bibel (1550), den første fuldstændige danske bibeloversættelse, som man har ment skulle være udarbejdet på grundlag af et forlæg fra hans hånd, er omstridt. De sidste ti år af sit liv tilbragte han åndeligt svækket hos en af sine slægtninge, præsten i Helsingø.

Seneste sprognyheder

6/3	Danskklærer: Tosprogede børn bliver sprogligt forsumt www.bt.dk
28/2	Flere og flere ordblinde lærer på universitetet - Magisterbladet magisterbladet.dk
22/2	Keeper eller målmand – hvilket ord er bedst? Dansk Sprognævn dsn.dk
17/12	Snebajer og nytårsskrald: Juleord kan slås op i netordbog - Jubii www.jubii.dk
24/11	Meet the Last Speaker of a Dying Language video.nationalgeographic.com

3/7	Atlas sonore des langues régionales de France atlas.limsi.fr
30/6	Irish-language theatre: underground but still alive www.irishtimes.com
29/6	Celebrating two years of language renewal - Princeton Similkameen Spotlight www.similkameenspotlight.com

FLERE NYHEDER >>>

Verdens sprog på Sprogmuseet.dk på et større kort

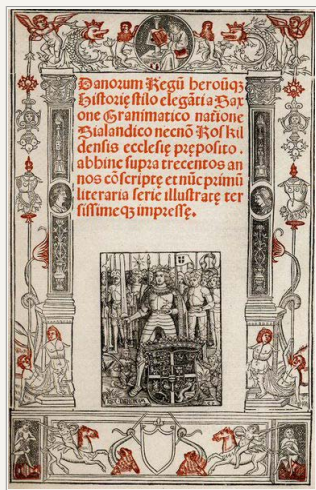
Mere i kategorien 'religion'

- Biblijn på borrijnholmsk
- Ikke så ny at det gør noget: Norges nye Bibeloversættelse
- Et sprog til at tale om alt
- Standardisering af kurdisk

Saxos danmarkskronike

Christiern Pedersens absolutte hovedbedrift er hans udgave af **Saxos latinske kronike**, et storværk om danernes bedrifter fra 1200-tallets begyndelse, der dengang kun var bevaret i nogle få, sjældne håndskrifter. Her var der et værk, der om noget var egnet til at gøre Danmark og dansk litteratur kendt og værdsat ude i Europa. Takket være trofast bistand fra bl.a. ærkebisp Birger Gunnersen i Lund lykkedes det efter møjsommelig søgen at opstove et fuldstændigt håndskrift, som Christiern Pedersen 1514 lod trykke i pragtudstyr i Paris. Værket blev kendt over hele den lærde verden og vakte stor opsigt. Selveste Erasmus af Rotterdam, renaissanceshumanismens førende skikkelse, udtalte sig i rosende vendinger om Saxos stil og sprogbeholderskelse.

I dag er samtlige Saxohåndskrifter med undtagelse af nogle brudstykker forsvundet, så vi har Christiern Pedersen at takke for, at dette værk med dets rige fylde af nordiske sagn og traditioner ikke gik uigenkaldeligt tabt. Derimod gik en dansk oversættelse, han udarbejdede, men aldrig fik trykt, op i flammer ved Københavns brand 1728. Det skulle ikke blive *hans* oversættelse, men Anders Sørensen Vedels (1575), der blev de kommende århundreders "danske Saxo".

Forsiden af Christiern Pedersens luksusudgave af Saxos danmarkskronike på originalsproget latin, udgivet i Paris 1514. (Kgl Bibliotek)

Modersmålets forkæmper

I det meste af Nordeuropa gjaldt det umiddelbart, at Reformationens sejr også blev folkesprogets. Skønt Christiern Pedersen tidligt tilsluttede sig den lutherske bevægelse, havde han allerede længe forinden formuleret sit principielle syn på kirke- og folkesprog, nemlig i *Jærtegnspostil* fra 1515. Dette skrift indeholder alle de til gudstjenesten knyttede evangelier og epistler i dansk oversættelse med forklarende prædikener og jærtegn (dvs. eksempler fra dagliglivet og legendelitteraturen). I fortalen siger han:

Vor Herre bad selv sine værdige apostle gange om verden og prædike og lære alle mennesker de hellige evangelier. Han sagde til dem: 'Hvilken som tror og bliver døbt, han skal blive salig, hvilken som ikke tror, han skal fordømmes evindeligt'. Ingen kan tro de hellige evangelier, uden han dem vel forstander. Forstander han dem ikke, da bliver han fordømt. Thi (: derfor) er det nytteligt og vel tilborligt, at de udsættes (: oversættes) på ret danske for enfoldige lægfolks skyld, som ikke forstå latine og sagte (: velsagtens) ej heller fange (: får) tit prædiken. Hvad nytte eller gavn kunne simpel almue fange af dem, om de aleneste læstes for dem på latine, uden de og siden sagdes for dem på deres eget mål.

Dernæst omtales det, at Bibelen blev affattet på hebraisk og græsk, just for at den tids mennesker skulle kunne forstå den, og han udbryder højstent:

Havde nogen af dem (: apostlene) skrevet evangelier til Danmarks Rige, da havde han dem visselig skrevet på ret danske, så alle det forstandet havde, thi hvert menneske bør at kunne dem på sit eget mål. Ingen skal tro, at de ere helligere på et tungemål end på et andet. De ere så gode på danske og tyske, som de ere på latine, når de ellers ret udtydes.

Med rette er dette citat, der udtrykker kernen i Christiern Pedersens syn på sprogene, gengivet på hans mindemur i Helsingø.

Christian II's fremsynede planer om en dansksproget skolegang for hele folket, beskrevet i kongens Skoleordinans fra

Mere i kategorien 'Stavning'

Kan italienere og kinesere også være ordblinde? – Om skriftsystemer
Overzkrift
Korrekturlæsning – viden, talent, røntgenblik
Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Nye kommentarer

Ruben Schachtenhaufen til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
Niels Larsen-Ledet til Er det forkert at splitte sammensatte ord?
william fitch til Jødiske efternavne
Jens Michael Kofod-Hansen til Nyårsfortsæt
Jens Michael Kofod-Hansen til Nyårsfortsæt
Herluf Hansen til Ded borriñholmska måled
Arturo til Hebraisk: Et genoplivet sprog eller et nyt sprog?
Yunus til Two Turkish Loanwords in Swedish
Sonstige til Den Danske Ordbog på nettet
Mads Haupt til Er det forkert at splitte sammensatte ord?

Artikler om

aktuelle sprog Alfabeter Anmeldelser arabisk Biblen bogstaver børn Danmark

DanskDialekterengelskesperantoFormidlingfranskidentitetkonsonanterMedier

modersmålMusikNavnenorskOrdordbøgerordforrådoversættelsePlansprogreligion

romanske sprogRUSSISKslovskriftsprog sprogdd Sproggeografi sprogporkortSprogpolitik
sprogteknologisvensktruede sprog tv tyrkisktyskUdtaleUnderholdningvideo
vokaler

Arkiv	Resources
28/6	
januar 2015	Ethnologue: Languages of the World
december 2014	Forvo – All the Words in the World. Pronounced.
november 2014	LL-Map: Language and Location
maj 2014	Minority Rights Group
marts 2014	Omniglot. Writing Systems and Languages of the World
februar 2014	UNESCO Atlas of the World's Languages in Danger
oktober 2013	World Atlas of Linguistic Structures (WALS)
august 2013	
marts 2013	
januar 2013	
december 2012	
november 2012	
oktober 2012	Resurser
september 2012	Bogstavlyd

1522, har han kendt og billigt og måske også bidraget til udformningen af.

Christiern Pedersens sprogpoltiske 'programerklæring' fra hans mindemur i Helsing, hvor han tilbragte sine sidste år. (Foto: Arild Hald Kierkegaard)

Den moderne danske skriftnorms grundlægger

Med sin store og alsidige bogproduktion kom Christiern Pedersen til at præge sproget varigt. Peter Skautrup har i *Det danske Sprogs Historie* karakteriseret ham på følgende måde: "den klare, sagtmodige, lidt snusfornuftige humanist Christiern Pedersen med det brede, noget langsommeligt forløbende foredrag [...] hans sprog flyder let, er gennemskueligt og klart, uden antikviteter og bevidst holdt fri af tysken". Nogen stor original sprogkunstner var Christiern Pedersen ikke.

Alt i alt skrev, oversatte eller bearbejdede han 26 bøger, og af disse var kun tre på latin. Han og de andre reformatorer indvarsler – med *Christian III's Bibel* fra 1550 som kronen på værket – intet mindre end et nyt sprogligt tudeherv, nemlig overgangen fra middelalderens gammeldansk (ca. 1100–1525) til ældre nydansk (ca. 1525–1750). Pedersens sproglige betydning ligger ikke mindst på det ortografiske område, hvor han var med til at grundlægge og udbrede den skriftnorm, vi med en række ændringer endnu benytter os af.

"Han er blevet kaldt den danske litteraturs grundlægger, men med mere ret kunde man kalde ham den danske skriftnorms grundlægger" (Skautrup).

Der var især i tidens håndskriftsprog en slem vane med at boltre sig i overflødige konsonantfordoblinger og ortografiske konsonantvarianter (f.eks. *manndtt* mand, *szelluff* selv); her greb Christiern Pedersen ordnende ind med sin enkle og forholdsvis konsekvente stavning. Af de reformer, han gennemførte, kan nævnes *d* for ældre *th* (i *du, dig*, den osv.) eller *dh* (i *lade, rød* osv.). Fordelingen af *nn* : *nd* og *ll* : *ld* regulerede han ud fra etymologiske principper – urigtigt i ord som *brænde* og *finde* (oldn. *brenna, finna*). Dobbeltskrivning af lang vokal i lukket stavelse fik han stort set afskaffet.

Med N.F.S. Grundtvigs ord skar Christiern Pedersen pennen, dvs. skabte det skriftsprog, hvormed kommende slægtled kunne udtrykke sig på modersmalet.

juli 2012	Dansk sprognavn
juni 2012	Den danske ordbog
maj 2012	Dialekt.dk
april 2012	dk.kultur.sprog
marts 2012	Korpus.dk
februar 2012	Nye ord i dansk på nettet (NOID)
januar 2012	Ordbog over det danske sprog
december 2011	Ordnet. Dansk sprog i ordbøger og korpus
november 2011	Sproget.dk
oktober 2011	Svenska Akademien
september 2011	Ø (Schwa.dk)
august 2011	
juli 2011	
juni 2011	
maj 2011	
april 2011	
marts 2011	
februar 2011	
januar 2011	
december 2010	
november 2010	
oktober 2010	
september 2010	
juni 2010	
maj 2010	
april 2010	
marts 2010	
februar 2010	
januar 2010	
december 2009	
november 2009	
oktober 2009	
september 2009	
august 2009	
juli 2009	
juni 2009	
maj 2009	
april 2009	
marts 2009	

Nogle forslag til videre læsning:

Jens Anker Jørgensen: *Humanisten Christiern Pedersen. En præsentation*. 2007.

C. J. Brandt: *Om Lunde-Kanniken Christiern Pedersen og hans Skrifter*. 1882.

Peter Skautrup: *Det danske Sprogs Historie* II. 1947.

Allan Karker: "Omkring Christiern Pedersens Bibel". I: Flemming Lundgreen-Nielsen m.fl. (red.): *Ord, Sprog og artige Dict. Festskrift til Poul Lindegård Hjorth*. 1997. S. 115–25.

Et kort uddrag af *Karl Magnus' kronike* i tre versioner

Borglum-håndskriftet 1480	Ghemens udgave ca. 1509	Christiern Pedersens udgave 1534
Reymer hertugh [...] sende them till k wittelin them førde droffigant som all tidh war kongh wittelins sendebwdh ok kam till k. ock sade rolandh ær owerwumen wij sloge xv ^c aff hans folk ok førde alle theris howet hiid ok roland rymde sielff i ryn kongh wittelin war so gladh ath næppeleghe feck glædhen rom i hans brøsth, ok sade till drotningen nw ære frankes <i>mæn</i> ower <i>wumen</i> ok frankerige ær <i>wumen</i> till <i>myn</i> hand hon swaret <i>tro thet</i> som troligt ær ok glædis madelege ofte syger bwdhet mer æn skedh ær i hwat te syge doch ær ickæ roland dødh kongen worth vredh ok slogh herne weth oget Ok næsen bloddhæ	Reymer hertug [...] sendhe them til koning wittelin them førede dorgant som alt tijd wor koning wittelins sendebudh han kom tijl koningen oc sagde roland ær offuerwumen wij sloge xv. hundrede aff hans folck oc førde alle theris hoffuede hydth oc roland rymdhe sielff i effwene ryn Koning wittelin gledes saa at næppelige fik glæden rom i hans bryst oc sagde til drotningen nw ære franckeriges mæn skemde oc frankerige ær wunnet til myn hand Hun swaredhe madhelighe offthe sighe budhen mere en skeet ær ee hwat the sighe tha ær roland icke döt koninghen wordh wredh oc slo henne with øghet at næsen bloddhe	Reymer hertug [...] sende dem till Kong Vitelin, met Dorgant som altid waar Kong Vitelins sendebud Dorgant kom till kongen oc sagde, Roland er offuer wunden Vi sloge xv hundrede aff hans folck, oc førde alle deris hoffued hid oc Roland rymde sielff i elffue <i>n</i> som kallis Rin kong Vittelin gleddis saa offuer maade at hans glede fick neppelige rum i hans bryst och sagde til drotningen Nw ere Franckeriges mend slagne oc Franckerige er wundet til myn hand hun swarede mandelige, ofte sige bud mere en sket er, i hwad de sige, da er Roland icke død Kongen bleff wred oc slog hende wed øget ath nesen blødde

Efter Poul Lindegård Hjorth (udg.): *Karl Magnus' kronike*. Kbh. 1960.

Arild Hald Kierkegaard

Læs også:

- [Danske runeindskrifter](#) Hjemmesiden Danske Runeindskrifter er en populærvidenskabelig præsentation af det danske indskriftmateriale med de senest publicerede tolkninger, ikke en tilbundsående, samlet gennemgang eller en fornyet undersøgelse af hver enkelt runeindskrift, selvom...
- [Danske dialekter lever](#) "Dialektforskning i 100 år" En af sommerens berigende læseoplevelser fik jeg da jeg læste artikelsamlingen Dialektforskning i 100 år. Udgivet af Afdeling for Dialektforskning ved Københavns Universitet i anledning af...
- [Den Danske Ordbog på nettet](#) ordnet.dk/ddo Siden november 2009 har Den Danske Ordbog været tilgængelig på nettet. Redaktionen af Sproguseet har i den anledning bedt mig give en omtale af ordbogen, dens omfang og anlæg...
- [10.000 danske fuglenavne](#) Gulspruv er ikke en spurv men derimod en værling og burde retteligen hedde Gubværling. © Svend Rønneest Bomlærke er ikke en lærke, men er i nær familie med værlinger. Har...

Tagget med: Dansk, reformationen, religion, skrift, skriftnorm, Sproghistorie, Stavning

Skriv en kommentar

Navn (kræves)

E-mail (kræves)

Hjemmeside

Send mig en e-mail når der kommer flere kommentarer.